

РОЗДІЛ IV. ФУНКЦІЙНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

Оксана Добровольська

DOI 10.31558/1815-3070.2019.38.6

УДК 811.111'04'373.46

ДЕТЕРМІНАНТНИЙ АНАЛІЗ СИНОНІМІЧНОГО РЯДУ НАЗВ МЕДИКІВ
У СЕРЕДНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Розглянуто внутрішньо-системні характеристики синонімічного ряду назв медиків у середньоанглійській мові як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб за інтелектуальною діяльністю у складі лексико-семантичної групи назв осіб за професією: проаналізовано етимологічний склад твірних основ, схарактеризовано функційну диференціацію та здійснено хронологічну стратифікацію перших письмових фіксацій.

Ключові слова: агентивно-професійна лексика, назви медиків, середньоанглійська мова, функційна диференціація, хронологічна стратифікація, мовна детермінанта.

Постановка проблеми. Проблеми мовної еволюції та її причинної зумовленості отримали в історії мовознавства різне трактування, зокрема у працях В. фон Гумбольдта, Я. Грімма, Ф. Шлегеля, А. Шлейхера, В. Вундта, Г. Штайнтала, О. О. Потебні, Г. Пауля, Б. Дельбрюка, Г. Остгофа, К. Бругмана, А. Мейє, Ш. Баллі та інших представників різних лінгвістичних напрямів та шкіл. *Актуальним* завданням є поглиблення теорії мовної еволюції і теорії сучасної системної лінгвістики (Г. П. Мельников, Л. Г. Зубкова, А. А. Полікарпов, О. О. Кретов та ін.) новими даними. Так, у новому ракурсі вирішується наукова проблема мовної еволюції лексико-семантичної системи англійської мови на матеріалі лексико-семантичної групи агентивно-професійних назв середньоанглійської мови, зокрема в руслі загальної системологічної методології наукових досліджень і на базі основних компонентарних принципів теорії сучасної системної лінгвістики та дослідження мови як динамічного об'єкта дійсності (Melnikov 1978, 2003) розроблено новий системно-функційний підхід до вивчення лексико-семантичної системи в історико-етимологічному ракурсі та сформовано новий напрям лінгвістичного пошуку – системно-функційну історичну лексикологію, побудовану на інтерпарадигмальних принципах історизму й системності, інтегрованих до визначення підпорядкування розвитку окремої лексико-семантичної групи її детермінанті та дії законів діалектики в руслі закономірностей мовної еволюції і впливів різнорівневих чинників (Dobrovolska 2018).

Поняття мовної детермінанти розвинуто на рівні лексико-семантичної системи у вигляді сукупності детермінант окремих її складових (лексико-семантичних груп), зокрема на рівні окремої лексико-семантичної групи сформульовано внутрішню детермінанту мовного розвитку, яка визначає функційно значущі характеристики компонентів системи та зв'язків між ними і розвивається під впливом зовнішньої детермінанти (фактора, що визначає функційну характеристику всієї системи) (Dobrovolska 2018).

Так, *зовнішню детермінанту* встановлено на основі вивчення змін мовної ситуації середньоанглійського періоду та визначено функційний запит мовного колективу як надсистеми лексико-семантичної групи на виконання нею певного різновиду номінативної функції, зокрема функції ідентифікації; *внутрішню детермінанту* встановлено на підставі визначення функційної диференціації як прояву мовної детермінанти (зокрема, детермінанти англійської мови – комунікативного ракурсу події) в межах окремої лексико-семантичної групи шляхом дослідження процесу мовних змін у системі досліджуваної лексики у різних її функційних різновидах, визначених за виконанням функцій класифікації та ідентифікації, на основі вивчення специфіки варіювання (зокрема функційної варіативності, а також фонографічної, лексико-морфологічної, лексико-семантичної і номінативної варіантностей) упродовж досліджуваного періоду мовного розвитку, залучаючи дані попереднього та наступного періодів, а також шляхом установавлення *підпорядкування мовній детермінанті комплексу характеристик* досліджуваної лексико-семантичної групи – її лексико-семантичного складу, функційної диференціації, етимологічного складу, структурно-семантичної характеристики словотворчих полів, якісних змін та динаміки мовних процесів у межах лексико-семантичної групи (Dobrovolska 2018).

Актуальність дослідження. Наше дослідження будемо на базі попередніх лінгвістичних напрацювань, присвячених *науковій проблемі* реконструкції мовної еволюції в аспекті історичної динаміки процесів у лексико-семантичній системі середньоанглійської мови (Dobrovolska, Solonovich, Shilova, Yartseva). *Актуальним* є дослідження розвитку *окремих синонімічних рядів як мікросистем* у складі лексико-семантичної групи в аспекті детермінантного аналізу із встановленням специфіки їх підпорядкування мовній детермінанті, зокрема специфіки підтримки внутрішньої детермінанти лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові на рівні окремих синонімічних рядів. *Предмет дослідження* – етимологічний склад, функційна диференціація та хронологічна стратифікація семантичної мікросистеми (синонімічного ряду) назв медиків у середньоанглійській мові. *Об'єкт дослідження* – лексико-семантична група назв осіб за професією (апелятивна і пропріальна агентивно-професійна лексика), зокрема синонімічний ряд назв медиків як мікросистема (підсистема) лексико-семантичної підгрупи назв осіб за інтелектуальною діяльністю.

Мета дослідження – реконструювати розвиток лексико-семантичної підсистеми назв медиків у середньоанглійській мові, установавши *специфіку підтримки внутрішньої детермінанти* лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові *на рівні синонімічного ряду* і виконавши такі *завдання в межах*

детермінантного аналізу: 1) виокремити синонімічний ряд у межах лексико-семантичної підгрупи назв осіб за інтелектуальною діяльністю; 2) проаналізувати етимологічний склад їх твірних основ; 3) визначити їх функційну диференціацію; 4) здійснити хронологічну стратифікацію їх перших письмових фіксацій. *Фактичний матеріал дослідження* становить лексико-семантична група середньоанглійських апеллятивних та пропріальних агентивно-професійних назв – 2 417 семем, у т. ч. 2 015 антропонімних основ 7 429 графічних варіантів назв прізвищового типу, зафіксованих у 10 204 слововживаннях (розрізнення номінативних одиниць на загальні / власні назви здійснено на підставі виконуваних функцій класифікації та ідентифікації у вузькому та широкому контекстах середньоанглійської писемності). *Джерельною базою фактичного матеріалу дослідження* є історико-етимологічні лексикографічні праці.

Методологія дослідження. На теоретико-методологічній базі системно-функційної історичної лексикології було специфіковано методи і гносеологічні прийоми сучасної системної лінгвістики для формування методичного алгоритму системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи – теоретико-методологічної й методико-емпіричної процедури, що полягає в об'єднанні результатів детермінантного аналізу її підсистем (лексико-семантичних груп у їх сукупності) та охоплює інтегроване до вивчення загальних законів, закономірностей і тенденцій розвитку окремої лексико-семантичної групи в ракурсі дії чинників мовного еволюції багатовекторне дослідження взаємної узгодженості й підпорядкування онтологічних та функційних властивостей лексико-семантичної групи певного періоду мовного розвитку її детермінанти (Dobrovolska 2018). У нашій статті використовуємо *методичний алгоритм* (теоретико-методологічну і методико-емпіричну процедуру) системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи (Dobrovolska 2018), який поєднує методикі та комплекс методів, що охоплює традиційні методи (загальнонауковий індуктивно-дедуктивний і лінгвістичний порівняльно-історичний) та методи сучасної системної лінгвістики як нові методи системно-функційної реконструкції розвитку лексико-семантичної системи, а також методичні системно-функційні прийоми реконструкції розвитку лексико-семантичної системи (Dobrovolska 2018), зокрема розмежування лексики на функційні різновиди на підставі виконання двох видів номінативної функції лексичної одиниці – функції класифікації та функції ідентифікації; розмежування лексики на функційні різновиди узусу; багатоаспектний комплексний аналіз лексики у трьох функційних різновидах у межах трьох складових лексико-семантичної групи – питомої, гібридної і запозиченої; багатовекторний зіставний аналіз різновидів узусу в межах етимологічних груп та лексико-семантичних підгруп з метою встановлення характеристик функційної диференціації лексики; хронологізація мовних фактів; дослідження мовної інтерференції в межах окремої лексико-семантичної групи; дослідження якісного складу лексико-семантичної групи певного періоду мовного розвитку (у нашому дослідженні – середньоанглійського періоду).

Результати та їх аналіз. Етимологічну модель мікросистеми – синонімічного ряду назв медиків у середньоанглійській мові – розбудовуємо на підставі аналізу мовної приналежності твірних основ апеллятивів та антропонимів назв прізвищового типу: згрупуємо досліджувані назви в межах питомої, гібридної та запозиченої складових. Історичний розвиток англійської мови і специфіка мовних та позамовних контактів роблять релевантними для дослідження етимологічного складу середньоанглійської лексики та її твірної бази такі мови: *латинську*: континентальні запозичення нульового періоду, запозичення першого періоду (в давньоанглійській мові через кельтську мову), запозичення другого періоду (в давньоанглійській мові, пов'язані з християнізацією Англії), запозичення третього періоду (в середньоанглійській мові після нормандського завоювання у XI ст.); *кельтську*: ранні запозичення в давньоанглійській мові та пізні запозичення нового періоду (з кінця XIV ст., слова шотландського та ірландського походження); *скандинавські*: давньодатську (IX–XVI ст.), давньошведську (800 р. – 1350 р.), давньонорвезьку (800 р. – 1350 р.), давньоісландську (IX ст. – 1550 р.), середньошведську (1350 р. – 1526 р.), середньонорвезьку (1350 р. – 1525 р.); *давньофранцузьку* (XI–XIV ст.): центральні діалекти (паризький або французький) та північні (нормандський) діалекти; *нижньонімецькі*: давньонідерландську (X–XI ст.), давньонижньонімецьку (X–XI ст.), середньонідерландську (XII–XV ст.), середньонижньонімецьку (1200 р. – 1600 р.).

У результаті аналізу лексики за етимологією твірних основ отримуємо угруповання на основі розрізнення власномовної (питомої та гібридної) і запозиченої лексики (за мовою – джерелом запозичення асимілятивів та основ гібридизмів), тобто виокремлюємо, по-перше, лексику власномовну – питому давньоанглійську та гібридну; по-друге, лексику запозичену: а) умотивовані похідні (слова з вивідною основою, що увійшли до англійської мови разом із мотивувальною базою, тобто з асимільованими в англійській мові іменниками і дієсловами, які можна тлумачити як мотиватори); б) запозичення-асимілятиви (слова, що не мають в середньоанглійській мові мотивувальної бази). Лексичні запозичення розглядаємо за найближчою етимологією (мову-посередник, за умови її існування, тлумачимо як мову – джерело появи і проникнення лексеми до англійської мови).

Визначаючи *специфіку підтримки внутрішньої детермінанти* лексико-семантичної групи назв осіб за професією в середньоанглійській мові *на рівні синонімічного ряду* назв медиків, аналізуємо функційну диференціацію досліджуваної лексики за виконуваними у мовленнєвому колективі функціями класифікації й ідентифікації та визначаємо у мовленні різновиди її узусу (кодифікованої норми) за ступенем усталеності (за наближенням до норми на етапі входження до системи мови), зокрема неусталений, обмежено-нормований, усталений. Щодо функційної диференціації середньоанглійських назв медиків, то в нашому дослідженні розподіляємо їх за двома розрядами – розрядом загальних назв (апеллятивів), що виконують функцію класифікації, та розрядом власних назв (онімів, зокрема назв прізвищового типу періоду активного формування прізвищової системи), які виконують функцію ідентифікації особи як додаткового до особового власного імені компонента антропонімної формули. Фактичний матеріал у межах кожної етимологічної групи розподіляємо за функційним принципом,

виокремлюючи три підгрупи середньоанглійської лексики: 1) агентивно-професійні назви, зафіксовані в пам'ятках як апеллятиви і як назви прізвищевому типу у складі антропонімних формул; тлумачимо їх як назви з усталеним узусом; 2) агентивно-професійні назви, відображені пам'ятками виключно як назви прізвищевому типу у складі антропонімних формул, які тлумачимо як назви з неусталеним узусом; 3) агентивно-професійні назви, внесені до пам'яток виключно як апеллятиви, які тлумачимо як назви з обмежено-нормованим узусом.

Синонімічний ряд назв медиків наводимо за функційними різновидами та етимологічними підгрупами; також наводимо антропонімні формули, у складі яких було вжито агентивно-професійну назву, в усіченому вигляді без особового власного імені з метою зосередження безпосередньо на об'єкті дослідження, тобто на назві прізвищевому типу періоду активного формування прізвищеві системи англійської мови. Як апеллятив агентивно-професійна назва наводиться за словником у вигляді лексико-семантичного варіанта слова з датою його першої письмової фіксації у пам'ятках. За відсутності словникових даних середньоанглійської мови щодо вжитку розглядуваного слова як апеллятив, наводимо реконструйований лексико-семантичний варіант слова без датування (семантику виведено лексикографами або нами на основі вжитку слова як назви прізвищевому типу та однокореневих слів середньоанглійської доби, або ж на основі словникових даних новоанглійського періоду).

Хронологічну стратифікацію перших письмових згадок назв медиків у межах функційних різновидів етимологічних груп подаємо окремо за кожним століттям середньоанглійського періоду (XI–XV ст.) на підставі періодизації історії англійської мови на давньоанглійський (449 р. – 1066 р.), середньоанглійський (1066 р. – 1475 р.) та новоанглійський (1476 р. і до нашого часу) (Kostiuchenko 54). Після опрацювання джерельної бази нашого дослідження з метою вивчення історії появи в англійській мові власномовної питомої та гібридної лексики і входження запозиченої лексики систематизуємо агентивно-професійні назви середньоанглійської мови за авторським прийомом хронологічної фіксації фактичного матеріалу, наводячи першу, за хронологією, письмову фіксацію лексико-семантичного варіанта слова, вжитого як апеллятив; а також усі фіксації лексико-семантичного варіанта слова, вжитого як назву прізвищевому типу у складі антропонімних формул, із подальшим їх групуванням: а) за фонографічними варіантами; б) у хронологічній послідовності вживання.

1. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації:

blōder 'bloodletter' MED, 'he who or that which draws or lets blood', 'bloder other a leche' 1398 NED < ME *blōden* 'to let blood' > *Blodyr* 1441, *Bloder* 1448;

blōd~latere (letere) [OE *blōdlātere*] 'a professional bloodletter' 1425 MED, 1000 NED, *lētere* [from *leten* v. [OE, OI *lāta*] 'one who lets' MED, *blōd* [OE] > *Blodleter* 1095, 1221, 1302, *Blodlatere* 1221, 1327;

cuttere 'a craftsman who cuts things: barber' 1425 MED > *Kittere* 1177;

hors-lēche 'a horse doctor' 1418; 'a bloodsucker, leech' 1430 MED > *Horseleche* 1418, *horseleche* 1463-4;

lēcher(e) 'a physician' 1380 MED, *leecher* 'one who 'leeches'; a physician' 1374 NED > *Lacher* 1224, *Lecher* 1272, *Lechur* 1269, *Lechour* 1327;

leech-man 'a physician' 14 NED > *Lacheman* 1210, 1212, *Lachman* 1327;

shāpster 'a female haircutter or barber' 1450 MED > *Schuppestre* 1275, *Shapistre* 1275, *Seppestre* 1296, *scheppestere* 1297, *Sheppestre* 1300, *Shapestere* 1316, *Scupstere* 1317, *Scipstere* 1320, *Shapestere* 1327, *Sheppestere* 1334, *shuppestere* 1355, *Shepster* 1379, *Shuppestere* 1380, *Shippstere* 1380, *Schepster* 1406, *shepstere* 1427, *Shipster* 1428-9, *Chypster* 1435-6;

shērer(e) 'a barber' 1395 MED > *Scherher* 1272, *Scherar* 1284, *Scherer* 1305, *Schirere* 1305, *sherar* 1318-19, *Sherare* 1327, *Sherere* 1363, *Sherer* 1396, *Sherere* 1445;

shēr-man 'one who clips hair' 1440 MED > *sereman* 1207, *Chereman* 1240, *Scerman* 1245, *sermon* 1275, *Sherman* 1281, 1381, *Sheresman* 1300, *Schermon* 1306, *Sherman* 1327, 1415, 1469, *Shareman* 1327, *Sharman* 1327, 1474, *Cherman* 1328, *Sherman* 1345-6, *scherman* 1400, *shyman* 1463;

tōth~drauere 'one who extracts teeth' 1330 MED (*tōth* [OE *tōþ*] 'a tooth of a human', *drauere* 'one who pulls, drags, or transports something' (< *drauen* [OE *dragan*, cp. OI *draga*]) > *Tothedrawer* 1422, *tuthdragher* 1422.

2. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації (у т. ч. архаїзм давньоанглійського періоду):

*blēdere 'a phlebotomist' MED > *Bledere* 1293, *Bledder* 1327;

*lēche [OE] 'a physician or surgeon' MED > *Leche* 1275, 1299, 1333, *Leeche* 1293, *Lache* 1333, *leche* 1392, 1475;

*tōth-man (in surnames MED) > *Totheman* 1297, 1338 (cf. *tōth~drauere* 'one who extracts teeth' 1330 MED).

3. Англійські агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації:

flēsh~leche 'a physician who heals the body' (1325 MED) (*flēsh* [OE *flāsc*], *lēche* [OE]);

lācnistre [from OE *lācnian*] 'a female healer, woman doctor' (1225 MED);

lōnd~lēpere [from *lōnd* & *lēpere*] 'a vagabond; also, an itinerant confessor or surgeon' (1402 MED);

tōther [from *tōthen* v.; also cp. *tōth* n.] 'one who draws teeth, a dentist' (1425 MED).

4. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

4.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження:

surgener ([from *surgen*, var. of *cirurgien*] 'a surgeon' 1475 MED; 'a late extended form of AFr *surgien* 'surgeon': William Rydale, *surgener* 1422 FrY; John Sudgener 1580 LaWills; Robert Suggener or Sojourner 1676 LaWills. The surname forms are late and dialectal, showing loss of r. The 1676 *Sojourner* is probably a dialectal pronunciation, but

such a surname is possible. Cf. *Walter Sojournaunt* 1377 AddCh(Ess); *surgeoner* (*sor-*, *surugenar*, *surriginare*, *suri-geoner*, *suringer*) [from *surgeon* sb. + -er] = *surgeon* (1526), forms: *surgen* [AF *surgien* (13th)] 13.. NED) > *surgener* 1422 (*Sudgener* 1580).

4.2. Гібридні похідні з твірними основами скандинавського походження:

clipper ‘a barber’ 1425 MED, *clippen* [ON; cp. OI *klippa*] cut hair; to shear (sheep); to clip or mutilate (a coin); to shape or engrave (dies used in minting money) > *Cliper* 1300, 1327.

5. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію ідентифікації

5.1. Гібридні похідні з твірними основами давньофранцузького походження:

balmer ([from *balm* v + -er] ‘he who or that which embalms’ 1618 NED; *baumen* v. [from *baume*; cp. also *em-baumen* & OF *emba(u)smer*] ‘to treat (sb.) with a fragrant, soothing, or curative ointment or lotion’ 1398 MED; ‘to embalm’ 1300 NED; ‘to anoint with fragrant, soothing, or cleaning oil or other liquid’ 1398 NED; *baume* n. [OF *baume*, *basme*, *balme*] ‘a curative ointment containing balm’ 1400 MED) > *Baumere* 1305.

6. Гібридні похідні агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації:

6.1. Гібридні похідні з твірними основами латинського та давньофранцузького походження:

medicīner [from *medicīnen* v.] ‘a medical practitioner’ 1425 MED, *medicīnen* v. [OF *medeciner* & ML *medicīnāre*].

7. Запозичені агентивно-професійні назви, що виконують функцію класифікації та ідентифікації

7.1. Запозичені агентивно-професійні назви центральнофранцузького походження:

cirurgien (*sir-*, *cer-* & *surgien*, -*ean*, -*en*, *sorgie*) [OF *cirurgien* & *surgien*; in ME, *cirurgien* is the learned, *surgien* the common variant] ‘a medical practitioner concerned primarily with wounds, fractures, ulcers, etc., requiring operative or local treatment; *surgeon* [cp. *barbour* & *phisicien*] 1300 MED > *sergien* 1383, *Cirurgian* 1423, *Cirurgien* 1425, *Surgeon* 1450, *Cirurgien* 1473;

phisicien [OF *fisicien*] ‘a doctor of medicine, a physician as distinct from a surgeon’ 1300 MED; ‘a natural scientist’ 1421 MED > *Fisicien* 1230, 1245, 1254, 1269, 1279, *Fysicien* 1303, *phisicien* 1383, *phician* 1387, *phician* 1387, *phiscian* 1398, *ffisician* 1411, *ffysysyon* 1452, *fessessian* 1466, *fesisyan* 1467-8, *phescien* 1474;

surger [OF *surgier* (s.v. *surgicus* in DuCange).] ‘a surgeon’ 1500 MED; *surger* [OF *surgier*, rare by-form of *surgien* SURGEON] ‘a surgeon’ 1400-50 NED) > *surgeour* 1487-8;

trīacler [OF *trīaclier*, *trīacleur* ‘seller of remedies’ & OF *trīaclier*, AF *trīacler* ‘salve-box’] ‘one who makes and sells remedies’ 1450 MED > *trīacler* 1412, *treacler* 1419.

7.2. Запозичені агентивно-професійні назви норманського походження:

barber (*barbour*, -*or*, -*ore*, -*ur*, -*oure*, -*ar*) [ME *barbour*, AF *barbour*, OF *barbeor*: – L type *barbātōr-em*. *Barber*, rare bef. 1500, is partly due to substitution of -er, for earlier -our, partly to F *barbier* (= It. *barbiere*): – L. type *barbārius; both f. *barba* ‘beard’] ‘a man, or more rarely a woman, whose business it is to shave or trim the beard, as cut and dress the hair, of customers’ 1320 NED; ‘The barber was formerly a regular practitioner in surgery and dentistry’ Reaney); *barbōur* [OF *barbōur*, -*ëor*] ‘one who shaves beards and cuts hair; a barber, hair-dresser; also, one who combines this occupation with blood-letting, tooth-extraction, and minor surgery; hence, a barber-surgeon’ MED; a member of a craft-guild or company of barbers and barber-surgeons’ MED) > *Barbur* 1221, 1224, 1248, 1388, *Barber* 1249, 1281, 1298, *Barbier* 1299, *Barbour* 1308, *Barbar* 1381, *Barbyr* 1388;

surgeon (*surgien*, *sur(r)igian(e)* 1300 NED), -*ine*, -*eane*, *surrugin*, -*uzen* (1460 NED) [AF *surgien* (13th c.), also *sirogen*, *sur(r)igien*, contracted form of OF *srurgien*, *cirurgien*] NED, MED) > *Surigien* 1255, *Surgien* 1279, *Sojournaunt* 1377;

surgener [from *surgen*, var. of *cirurgien*] ‘a surgeon’ 1475 MED; a late extended form of AF *surgien* ‘surgeon’: *William Rydale*, *surgener* 1422; *John Sudgener* 1580; *Robert Suggener* or *Sojourner* 1676. The surname forms are late and dialectal, showing loss of r. The 1676 *Sojourner* is probably a dialectal pronunciation, but such a surname is possible. Cf. *Walter Sojournaunt* 1377 (*surgeoner* (*sor-*, *surugenar*, *surriginare*, *surigeoner*, *suringer*) [from *surgeon* sb. + -er] = *surgeon* (1526), forms: *surgen* [AF *surgien* (13th)] 13 NED) > *surgener* 1422 (cf. *Sudgener* 1580);

trīacler [OF *trīaclier*, *trīacleur* ‘seller of remedies’ & OF *trīaclier*, AF *trīacler* ‘salve-box’] ‘one who makes and sells remedies’ 1450 MED > *trīacler* 1412, *treacler* 1419;

ventōser [OF *ventosëor*, AF *venteuser*] ‘one who draws blood by means of a cupping glass’ 1350 MED) > *Ventoser* 1281, 1311.

8. Умотивовані запозичення – агентивно-професійні назви, що виконують виключно функцію класифікації

8.1. Умотивовані запозичення латинського походження:

labōrant(en) [L *labōrans*, ppl. of *labōrāre*] ‘a surgeon at work’ 1425 MED.

8.2. Умотивовані запозичення давньофранцузького походження:

cōrōur [OF *corëor*, *cour(r)ëour*] ‘an itinerant medical practitioner’ 1425 MED;

medicin (medicen) [OF *medecin*] a physician’ 1450 MED;

mirī [OF *mirie*, var. of *mire*] ‘a physician’ 1425 MED.

8.3. Умотивовані запозичення латинського та давньофранцузького походження:

doctōur [L & OF] ‘an authority on medicine or surgery, doctor of medicine’ 1387 MED.

Дані щодо етимологічного складу та функційної диференціації назв медиків у середньоанглійській мові наводимо у Таблиці 1.

Таблиця 1. Етимологічний склад і функційна диференціація назв медиків у середньоанглійській мові

Етимологія / функція	Англ.	Гібридні похідні	Запозичення-асимілятиви	Умотивовані запозичення	Усього	Частка (%)					
		Фр. (ц.)	Лат. / фр.	Сканд.		Фр. (ц.)	Норм.	Лат.	Фр.	Лат. / Фр.	
Класифікація & ідентифікація	10	1	–	1	4	5	–	–	–	21	60
Ідентифікація	3	1	–	–	–	–	–	–	–	4	11
Класифікація	4	–	1	–	–	–	1	3	1	10	29
Разом	17	4	9	5	35	100					
Частка (%)	49	11	26	14	100	–					

Абсолютні та відносні показники обрахунків стосовно хронології перших письмових фіксацій досліджуваної лексики здійснюємо в такий спосіб: 1) лексику, вживану як апелятив і назву прізвищевому типу, з метою вивчення динаміки появи лексики в середньоанглійській мові та уточнення хронологічних даних на основі їх зіставного аналізу подаємо за двома хронологічними рядами: а) хронологія перших фіксацій слів як апелятивів; б) хронологія перших фіксацій слів як назв прізвищевому типу у складі антропонічних формул; 2) лексику, вживану виключно як назву прізвищевому типу у складі антропонічних формул, подаємо за одним хронологічним рядом (хронологія перших фіксацій слів як назв прізвищевому типу у складі антропонічних формул); 3) лексику, вживану виключно як апелятив, подаємо за одним хронологічним рядом (хронологія перших фіксацій слів як апелятивів). На підставі отриманих хронологічних рядів робимо висновки щодо динаміки наповнення трьох складових (питомої, гібридної та запозиченої) досліджуваної лексичної підсистеми назв медиків у середньоанглійській період.

Наводимо дані щодо хронологічної стратифікації перших письмових згадок назв медиків у середньоанглійській мові в Таблиці 2.

Таблиця 2. Хронологічна стратифікація перших письмових фіксацій назв медиків у середньоанглійській мові

Століття	XI	XII	XIII	XIV	XV	Разом
Кількість	1	1	13	6	14	35
Частка (%)	3	3	37	17	40	100

Констатуємо, що в писемних пам'ятках перша фіксація досліджуваних назв медиків як власних назв різняться від датування їх як апелятивів (переважно відноситься до більш ранніх століть), то стосовно до назв, що в середньоанглійській період виконували обидві функції (класифікації та ідентифікації), обираємо для вивчення часу появи назви у мові саме більш ранню дату першої фіксації слова (переважно як власної назви).

Кількісні дані щодо хронологічної стратифікації перших письмових згадок досліджуваної лексики свідчать, що синонімічний ряд назв медиків формувався переважно протягом XIII–XV ст.: 37 % лексики вперше згадано у XIII ст., 17 % у XIV ст. 40 % в XV ст.

Лише два слова є давньоанглійськими: лексема *blōd~latere* зафіксована пам'ятками XI століття як апелятив і як онім, а також лексема *lēche*, що вийшла з ужитку як апелятив, але продовжила в середньоанглійській період виконувати функцію ідентифікації особи як другий компонент антропонічної формули.

Висновки та перспективи. У результаті нашого дослідження виявлено, що синонімічний ряд назв медиків за своїм якісним складом на 94 % є утворенням середньоанглійського періоду – формування синонімічного ряду припадає на XIII–XV ст., і лише дві лексеми (6 %) є давньоанглійськими. Мікросистема назв медиків налічує в середньоанглійській мові 35 лексем, утворюючи 1,4 % від загальної кількості середньоанглійських агентивно-професійних назв і 23 % від загальної кількості 154 лексем підгрупи назв осіб за інтелектуальною діяльністю, що в складі агентивно-професійних назв (2 417 лексем) середньоанглійської мови становить 6 %. За етимологічним складом співвідношення англійських та запозичених лексем становить 60 % (у тому числі 11 % гібридних похідних) до 40 %. Найчисленнішими є запозичення з давньофранцузької мови (12 лексем – 34 % від загальної кількості назв медиків). Розподіл досліджуваної лексики за функційними різновидами виявив переважання лексики, що виконувала функцію ідентифікації, на підставі таких результатів: а) назви медиків, що виконували в середньоанглійській період функції класифікації та ідентифікації, становлять більшість (21 слово – 60 %); б) назви медиків, що виконували в середньоанглійській період виключно функцію ідентифікації, становлять 11 % (4 слова); в) назви медиків, що виконували в середньоанглійській період виключно функцію класифікації, становлять 29 % (10 слів). Співвідношення кількості слів, що виконували функцію ідентифікації, та кількості слів, що виконували виключно функцію класифікації, становить 71 % : 29 %, що свідчить про *підпорядкування* у досліджуваній середньоанглійській період функціонування і розвитку синонімічного ряду назв медиків як підсистеми лексико-семантичної підгрупи назв осіб за професією, *мовній детермінанті*.

Результати дослідження роблять перспективними і доцільними подальші дослідження у галузі мовної еволюції семантичної системи в аспекті детермінантного аналізу її підсистем.

References

1. Dobrovolska, Oksana. *Ahentyvno-profesiina leksyka v istorii anhliiskoi movy: deryvatsiia i taksonomiia* (*History of the occupational terms in the English language: derivation and taxonomy*). Chernivtsi, Rodovid, 2016. Print.
2. Dobrovolska, Oksana. *Rekonstruktsiia rozvytku leksyko-semantychnoi systemy serednoanhliiskoi movy (na materiali ahentyvno-profesiinnoi leksyky XI–XV stolitij)* (*Reconstruction of Middle English lexical and semantic system evolution (a case study of occupational terms of the 11th–15th centuries)*). Diss. Abstract. Kyiv: Znannia, 2018. Print.
3. Kostiuhenko, Yuriy. *Istoriya anhliyskoyi movy* (*The history of English*). Kyiv: Radjanska shkola, 1963. Print.
4. Melnikov, Gennadiy. *Sistemologiya i yazykovye aspekty kibernetiki* (*Systemology and the language aspects of cybernetics*). Moscow: Sovetskoe radio, 1978. Print.
5. Melnikov, Gennadiy. *Sistemnaya tipologiya yazykov: Printsipy, metody, modeli* (*Systemic typology of the languages: Principles, methods, models*). Moscow: Nauka, 2003. Print.
6. Shilova, Natalia. *Formirovanie systemy proizvodnykh naimenovanii lits po professii v angliiskom iazyke: Sfera remeslenno-promyshlennogo proizvodstva* (*The formation of a system of derivate occupational terms in modern English: The sphere of craft and industrial production*). Diss. Vladivostok, 2006. Print.
7. Solonovich, Tatyana. *Razvitiye tematicheskoy gruppy naimenovaniy lits po profesiyi v angliiskom yazyke* (*The development of the thematic group of occupational names in the English language*). Diss., Minsk, 1986. Print.
8. Yartseva, Viktoria. *Razvitiye natsional'nogo literaturnogo angliiskogo yazyka* (*The development of the national literary language*). Moscow: Editorial, 2004. Print.

List of Sources

1. Middle English Dictionary. Ed. Robert E. Lewis, et al. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1952–2001. Online edition in Middle English Compendium. Ed. Frances McSparran, et al. *Ann Arbor: University of Michigan Library, 2000–2018*. <<http://quod.lib.umich.edu/m/middle-english-dictionary/>>. Accessed 30 October 2019.
2. Reaney, Percy Hide. *A Dictionary of British Surnames*. London, Great Britain: Routledge and Kegan Paul, 1966.
3. The Oxford English Dictionary. John Simpson and Edmund Weiner (Ed). 2nd ed., 20 vol. Oxford, Great Britain, 1989.

List of Abbreviations

англ. – англійська, лат. – латинська, норм. – нормандська, сканд. – скандинавська, фр. – французька, фр. (ц.) – центральна французька, AF – Anglo-French, DBS – Dictionary of British Surnames, It. – Italian, L – Latin, ME – Middle English, MED – Middle English Dictionary, ML – Medieval Latin, NED – Oxford English Dictionary, OE – Old English, OF – Old French, OI – Old Icelandic, ON – Old Norse

Надійшла до редакції 20 вересня 2019 року.

DETERMINANT ANALYSIS OF THE MIDDLE ENGLISH NAMES OF PHYSICIANS

Oksana Dobrovolska

The Department of Foreign Philology and Translation, National Transport University, Kyiv, Ukraine

Abstract

Background: The issues of language development and its causation have long been in the focus of different interpretations of linguists, particularly in the scholarly works of Humboldt, Grimm, Schlegel, Schleicher, Steinthal, Paul, Delbrück, Osthoff, Brugmann, Meillet, Bally, Potebnya et al. It is still quite urgent to deal with the scientific problem of the reconstruction of language evolution in the aspect of historical dynamics of language processes in the semantic system of the English language (Dobrovolska, Solonovich, Shilova, Yartseva), and it is relevant to study the development of a particular series of synonyms as a microsystem within the lexical-semantic group in the aspect of determinant analysis.

Purpose: The aim of the research is to reconstruct the development of the semantic subsystem of names of physicians in Middle English by establishing the specifics of the support of the internal determinant of the semantic group of occupational terms in Middle English at the level of the series of synonyms by performing the tasks of the analysis of the etymological composition of their word-stems, functional differentiation and chronological stratification of their first written attestations. The subject of the study is the etymological composition, functional differentiation and chronological stratification of the Middle English names of physicians. The object of the study is the semantic group of occupational terms, in particular the series of synonyms – the names of physicians (common nouns and proper names) as a subsystem of the semantic sub-group of the names of persons engaged in the intellectual activity.

Results and discussion: In terms of the qualitative composition, Middle English names of physicians (as the series of synonyms) is the linguistic product of the Middle English period – its formation predominantly belongs to the 13th – 15th centuries (94 %), and only two words (6 %) are Old English. The number of the Middle English names of physicians is 35 words, forming 1.4 % of the total number of Middle English occupational terms and 23 % of the semantic group of the names of persons engaged in the intellectual activity. In terms of etymology, the ratio of English and borrowed words is 3 to 2. The most numerous are the Old French loan-words. The distribution of the names of physicians as to their functional varieties revealed the predominance of the vocabulary performing the function of identification. The ratio of the number of words that performed the function of identification and the number of words that performed exclusively the function of classification indicates the subordination of functioning and development of the names of physicians to the language determinant of the semantic group of occupational terms. The results of the study make prospective and

expedient further studies in the field of language evolution of the semantic system in the aspect of determinant analysis of its subsystems.

Key words: chronological stratification, functional differentiation, language determinant, Middle English, names of physicians, occupational terms.

Vitae

Oksana Dobrovolska – Doctor of Philology, Professor at the Department of Foreign Philology and Translation, National Transport University, 01, Mykhaila Omelianovycha-Pavlenka Str., Kyiv, 01010 Ukraine. Area of research interests is the aspects of language development.

Correspondence: oxanadobrovolska@ukr.net

Serhiy Yermolenko

DOI 10.31558/1815-3070.2019.38.7

УДК 81-116.3:81'366.58:81'367.624

MEANING SHIFT PARALLELS IN TEMPORAL DEIXIS

Статтю присвячено проблемі ролі вторинних семантичних варіантів адвербіальних конкретизаторів у мовленнєвій реалізації темпоральних полів, показано, якими можуть бути такі реалізатори, а також їхню взаємодію з граматичними конститuentами поля і дискурсивні обмеження на їхнє застосування.

Ключові слова: дейксис, вторинне значення, функційна граматики, поле темпоральності, прислівник часу, транспозиція, функційно-стильовий контекст.

Last decades have witnessed a growing interest of linguists in this country and elsewhere in functional grammar (see works by A. O. Zahnitko and his linguistic school, I. R. Vykhovanets', K. H. Horodens'ka etc.) An important place belongs here to studies realized within the theoretical and methodological framework of the field approach, such as works of O. I. Bondar, O. V. Bondarko and others. Making a major contribution to the understanding of how the grammar of natural languages operates in speech and how it interact with lexis in its speech realization, field studies, however, so far tend to ignore one significant aspect of field structure and functioning, namely, the secondary, or derivative, semantic variants of fields' constituents, both grammatical and functional, thus overlooking the role these variants play in field organization and actualization.

The object of study in this paper is some structural and functional properties of temporal microfields (i.e. temporal fields as realized in sentences); more specifically, I will analyze some lexical features of these microfields' structure that can be involved in forming the temporal perspective of the sentence (or, possibly, some larger text fragment) by means of temporal transposition, or temporal meaning transference (*translatio temporum* in terms of traditional rhetoric). My goal is to show that adverbs of time can be used in such a way as well as what their secondary semantic variants are, and what conditions and constraints are that influence the use of these variants as constituents of temporal microfields. Illustrations will mostly be drawn from various fields of the usage of Modern Ukrainian, English, Polish and Russian. In analyzing this material, I will take into account the inner form of secondary variants, including their motivation and, consequently, the character of their relation to the underlying item's primary meaning. I will also examine relevant features of the semantic structure of sentences they occur in, i.e. their immediate context, and within it, their relations to other items within temporal microfields. Yet, arguably, contextual identification in this case should not only limit itself to such narrow contexts, but should also consider wider, discourse contexts, such as language registers and styles. Taken together, these variables will provide additional parameters to be used in temporal (and possibly other) microfield structure description and analysis, making the latter more detailed and informative.

The (functional-grammatical) field is commonly defined as a group of grammatical and lexical linguistic items as well as their combinations which belong to the same semantic category (e.g. temporality or personality) and interact due to their semantic functions (Bondarko, "Osnovaniya funktsionalnoy grammatiki", 11). As such, the functional-grammatical field is one of means of structural organization of linguistic items within the language system. A fundamental feature of field-internal systemic organization is the division of fields into the center (or nucleus) and the periphery (Bondar 52–54). Realized in speech, functional-grammatical fields are manifested by contextual, or micro-, fields, this manifestation characterized by regularities concerning, in particular, the selection and configuration of a field's central and peripheral constituents. The transference of temporal meaning is the expression of a temporal meaning by the use of an item with another one. Such transference is made by means of transposition, usually regarded as the use of a tense form of the verb in a meaning and, correspondingly, context that differ from its primary, or the most usual, ones. It is this new context that provides indication as to the identity of a new, contextually determined meaning of a transferred item. Although variable with respect to individual items forming it, the context of specific transferred meanings at the same time has the invariant semantic function. In tense transposition, this function is performed by lexical items, cf. the following example of the present tense denoting past events and therefore called the historical present (*praesens historicum*): Ukrainian *Іду я вчора вулицею, рантом бачу...* Here the verbs in the present express not the present time reference but the semantic feature "perceiver" prototypically associated with the present tense, whereas the adverb *вчора* indicates the actual time of the